

K 80. výročí vypuknutí druhé světové války

Honoring the 80th Anniversary of the World War II outbreak

Kateřina Kubová • Jakub Vysloužil

Došlo 28. srpna 2019 / Přijato 19. září 2019

Souhrn

Článek připravený při příležitosti 80. výročí vypuknutí druhé světové války má za úkol prostřednictvím několika vybraných osobností připomenout válečnou generaci farmaceutů a jejich obětí. V několika krátkých medailonech vzpomene životy hrdinů Tadeusze Pankiewicze a Laure Gatet, německého tankisty Otto Caria a zmiňuje několik dalších osobností. Z poválečné generace uvádí Jean-Claude Pressaca jako autora zpracování důkazní dokumentace o holocaustu.

Klíčová slova: Tadeusz Pankiewicz • Laure Gatet • Otto Carius • Jean-Claude Pressac • historie farmacie • druhá světová válka

Summary

This article, prepared on the occasion of the 80th anniversary of the World War II outbreak, serves to remind the war generation of pharmacists and their sacrifices through several selected personalities. In several short medallions it recalls the lives of heroes Tadeusz Pankiewicz and Laure Gatet, the German tanker Otto Carius and it mentions several other personalities. From the post-war generation it presents Jean-Claude Pressac as the author of the evidence elaboration on the Holocaust.

Key words: Tadeusz Pankiewicz • Laure Gatet • Otto Carius • Jean-Claude Pressac • history of pharmacy • World War II

Úvod

Dne 1. září 2019 historie zapsala 80. výročí od vypuknutí druhé světové války. Během největšího konfliktu v dějinách lidstva přišlo o život více než 70 milionů lidí a další desítky milionů jím byly přímo zasaženy. Druhou světovou válku prožil i bezpočet lékárníků a lékárníček, mnoho z nich přišlo o život.

Celosvětově pravděpodobně není možné jejich počet přesně stanovit, ale z pramenů dostupných v některých zemích je možné získat alespoň určitou představu. Například ve vojenských složkách Spojených států amerických sloužilo na různých pozicích více než 12 000 lékárníků a studentů farmacie^{1, 2}. Na tabulích cti kanadských či australských farmaceutických fakult je možné najít stovky jmen absolventů-veteránů^{3, 4}. V civilním životě byla nejkřutěji zasažena židovská skupina obyvatel z Německa a okupovaných a sprátelených území. Tito lidé o své lékárny přišli a množství z nich během války zahynulo⁵⁻⁸. Z bádání Tomáše Arndta víme, že jen v českých zemích válku nepřežilo více než padesát židovských lékárníků^{9, 10}.

Většina příběhů je dnes zapomenuta, proto si oběti z řad kolegů připomeňme alespoň prostřednictvím několika nejznámějších jmen s naší profesí spojených.

Tadeusz Pankiewicz

Jedním z nejznámějších farmaceutů z období druhé světové války je bezesporu polský lékárník Tadeusz Pankiewicz. Narodil se v roce 1908 do vlastenecké rodiny lékárníka Jozefa Pankiewicze, který dva roky po narození syna založil Lékárnu pod Orlem v tehdejší krakovské příměstské části Podgorze. V roce 1930 Tadeusz vystudoval Farmaceutickou fakultu Jagellonské univerzity v Krakově. Hned poté nastoupil do rodinné lékárny, jejíž chod převzal jako správce o 4 roky později. Byl vášnivým cestovatelem a do začátku druhé světové války stihl navštívit celou řadu zemí¹¹.

Po vypuknutí války byl Pankiewicz krátce perzekuován, poté pokračoval ve vedení lékárny. V roce 1941 byla městská část Podgorze oficiálně ustanovena jako krakovské židovské ghetto. Z původních čtyř nežidovských lékáren na tomto území zůstala aktivní pouze Lékárna pod Orlem. Německé autority nabízely lékárníkovi přesun do centra města, ale Pankiewicz odmítl. Kombinací úplatků a pravděpodobně i strachu německých autorit z případných epidemií mu bylo dovoleno za určitých podmínek svou lékárnu dále provozovat. Musel však prokázat nežidovský původ svůj i svého personálu. Součástí dohody bylo i písemné prohlášení, že personál lékárny nebude s obyvateli ghetta řešit jiné než zdravotní záležitosti. Zároveň však bylo dovoleno provozovat lékárnu jako pohotovostní po nepřetržitou pracovní dobu^{11, 12}.

K. Kubová • PharmDr. Jakub Vysloužil (✉)
Ústav technologie léků, Farmaceutická fakulta
Veterinární a farmaceutická univerzita
Palackého tř. 1946/1, 612 42 Brno
e-mail: vyslouzilj@vfu.cz

V následujících dvou letech tak Tadeusz Pankiewicz a jeho zaměstnanci, lékárnice Irena Drożdżikowska a aspirantky Aurelia Danek a Helena Krywaniuk, poskytovali v ghettu často bezplatnou lékárenskou péči a zároveň umožnili určité propojení ghetta s vnějším světem. Lékárna pod Orlem pravidelně ukrývala rizikové osoby, na své půdě umožnila setkání inteligence a konání konspiračních schůzek. Sloužila také jako pašerácké centrum, pašovalo se jídlo, nelegální korespondence a připravovaly se balíčky s léky a jídlem do tábora Płaszów. Pankiewicz se také podílel na vytipování vhodných skrýší před deportací a pro obyvatele ghetta byl i jakýmsi důvěrníkem, kterému svěžovali cennosti určené pro pozůstalé či různé dokumenty včetně duchovních^{12, 13}). To vše nebylo bez nebezpečí, personál lékárny byl několikrát vydán na milost a nemilost v ghettu zasahujícím německým oddílům. Po závěrečné likvidaci ghetta v březnu 1943¹⁴) pokračovala lékárna v činnosti a Pankiewicz později spolupracoval s polským odbojem^{11, 12}).

Po válce se Pankiewicz jako svědek účastnil řady soudních procesů s nacistickými zločinci a vydal také knihu memoárů „*Apteka w getcie krakowskim*“¹²). Po nástupu komunismu byla v roce 1951 Lékárna pod Orlem znárodněna, nicméně mu bylo dovoleno zůstat jako její vedoucí. Po 2 letech sám odešel do jiné lékárny, kde pracoval až do důchodu. V roce 1983 mu byl udělen titul Spravedlivý mezi národy¹⁵) a v témže roce byla budova tehdejší Lékárny pod Orlem vyhlášena za lékárnúmuzeum s pozdějším uvedením do původního stavu¹⁶).

Tadeusz Pankiewicz zemřel 5. listopadu 1993¹¹).

Laure Gatet

Francouzka Laure Gatet se narodila v roce 1913. Po absolvování střední školy nastoupila studium farmacie na Farmaceutické fakultě v Bordeaux, které úspěšně dokončila v roce 1937¹⁷). Tím ale její zájem o studium nekončil, Laure se rozhodla vystudovat ještě přírodní vědy a pro doktorské studium pak zvolila obor biochemie. Disertační práci s názvem „*Recherches biochimiques sur la maturation des fruits*“ obhájila v roce 1940 a její práce vyšla v odborném časopisu *Annales de Physiologie et de Physico-chimie biologique*^{17, 18}).

Po německé okupaci Bordeaux na podzim 1940 se vlastenecky založená Laure rozhodla přidat k odboji. Byla aktivní v gaullistické propagandě, krátce na to se přidala k odbojové zpravodajské skupině Confrérie Notre-Dame^{17, 19}), kde plnila nebezpečnou práci styčného důstojníka. Vlastnila totiž propustku do volné zóny, kde měla rodinu, a informace nasbírané skupinou tak bylo možné předat i do neokupované části Francie a posléze do okolních států. Zpravodajská práce skupiny byla klíčová například při britské operaci Biting, tzv. nájezdu na Bruneval (francouzská vesnice severně od přístavu Le Havre) s cílem ukořistit nový německý radar²⁰).

Poté, co byl v létě 1942 jeden ze členů skupiny zatčen a mučen, se tajná policie dostala k několika desít-

kám jmen členů skupiny. Bylo mezi nimi i jméno Laure Gatet. Po zatčení a výsleších byla několikrát převážena mezi věznicemi. V lednu 1943 nastoupila do transportu do vyhlazovacího tábora v Osvětimi, kde krátce po příjezdu zemřela^{17, 21}). Historikům se dodnes nepodařilo zjistit, proč transport s Laure Gatet skončil v Osvětimi, když obecně vězeňkyně z francouzského odporu končily v ženském koncentračním táboře Ravensbrück, kde byly šance na přežití přece jen větší. Rodina Gatetových se o osudu dcery dozvěděla až z úmrtního listu, jež jim byl zaslán v prosinci 1946¹⁹).

Lékařníci na frontě

Mnoho lékárníků se účastnilo bojů druhé světové války přímo na frontě. Řada z nich díky své specializaci sloužila jako součást personálu polních nemocnic nebo jako polní medicíni přímo v první linii. Jedním z nich byl např. i Američan **Paul S. Frament**, absolvent Albany College of Pharmacy, který se jako polní medik Námořní pěchoty účastnil bitvy o Guadalcanal. Během bojů pod dělostřeleckou palbou neúnavně poskytoval první pomoc těžce raněným bez ohledu na svůj vlastní život, což se mu nakonec stalo osudné. Za svou statečnost byl vyznamenán Stříbrnou hvězdou, třetím nejvyšším osobním vyznamenáním ozbrojených sil USA pro odvalu v boji²²). Lékařníci sloužili ale i mimo zdravotnické pozice, ve všech ozbrojených složkách. Např. iowský lékárník **Robert. R. Moore** vedl svůj pluk v hodnosti majora během severoafrického tažení 1942–1943. V roce 1943 v Tunisu během bitvy o Kasserínský průsmyk úspěšně vyvedl z německého obklíčení více než 400 mužů^{22, 23}). Mimochodem Moore je také objektem fotografie *The Homecoming*, která v roce 1944 vyhrála Pulitzerovu cenu²⁴).

Asi nejznámějším bojujícím lékárníkem je pak **Otto Carius**, který paradoxně farmacii vystudoval až po válce. Carius se narodil v roce 1922, hned po ukončení humanistického gymnázia dobrovolně vstoupil do armády. V roce 1941 se účastnil operace Barbarossa jako tankový nabíječ²⁵). Po absolvování důstojnického kurzu byl přerazen k elitnímu 502. těžkému tankovému oddílu vybavenému tanky Tiger I. Oddíl během následujících 2 let kryl ústup německé armády z leningradské fronty a později z Pobaltí. Carius během této doby dosáhl jako velitel tanku největšího věhlasu. V historických tabulkách bývá řazen mezi tři nejúspěšnější tanková esa²⁶). V létě 1944 byl při průzkumu vážně zraněn a začátkem roku 1945 po uzdravení přeložen na západní frontu k jednotce těžkých stíhačů tanků, která se v dubnu po bojích v Porúří vzdala americké armádě²⁵).

Po válce se Carius stal nejprve farmaceutickým asistentem, v roce 1951 pak úspěšně vystudoval farmacii na Univerzitě v Heidelbergu. Nejprve pracoval jako lékárník asistent, později přebral vedení lékárny v Herschweiler-Pettersheimu, kterou přejmenoval příznačně na Tiger-Apotheke²⁷). V roce 1960 vydal knihu *Tiger im Schlamm*, ve které popisuje své osobní zkušenosti z období války a snaží se očistit pověst obyčejných

vojáků Wehrmachtu²⁵). Carius ve své lékárně pracoval i po dosažení důchodového věku a byl zde často navštěvován historiky, vojenskými nadšenci a modeláři. Do penze odešel až v roce 2011. Otto Carius zemřel 24. ledna roku 2015 ve věku 92 let. Lékárna v Herschweiler-Pettersheimu stále nese název Tiger-Apotheke.

Jean-Claude Pressac

Poslední postavou není přímo pamětník druhé světové války, ale člověk, který její historii pomáhal mapovat. Jean-Claude Pressac se narodil roku 1944 a farmacii vystudoval v Paříži, aby poté pracoval jako lékárník v La Ville-du-Bois²⁸). Pressac je však známý především v souvislosti s dokumentací holokaustu. Z počátku patřil k revizionistům popírajících holokaust, měl blízko například k Robertu Faurissonovi²⁹). Svým výzkumem chtěl dokázat, že tábory typu Osvětimi nesloužily jako vyhlazovací tábory, ale jako koncentrační tábory. Během let 1979–1984 několikrát navštívil Osvětim, kde studoval uchované dokumenty, technické výkresy a účetnictví. Později mu bylo také umožněno studovat dokumenty převezené do Ruska²⁸). Na základě svých bádání byl nucen přehodnotit své názory, protože pečlivým studiem v podstatě vědecky podložil, že bylo technicky možné používat komory v rozsahu, v jakém podle historických odhadů obětí používány byly, což bylo tvrzení, které revizionismus hlasitě rozporoval. Celkem vydal dvě publikace, v roce 1989 *Auschwitz: Technique and operation of the gas chambers*³⁰) a v roce 1994 *Die Krematorien von Auschwitz: die Technik des Massenmordes*³¹). Jeho současníci dílo ještě plně nedocenili a pro oba tábory byl v podstatě kontroverzní osobou, ale s postupem času, jak ubývá pamětníků, nabývají tyto dokumenty na významu jako vědecky podložený důkazní materiál. Jean-Claude Pressac zemřel v roce 2003²⁸).

Slovo závěrem

Druhé světové války se hrubým odhadem aktivně účastnily desetitisíce farmaceutů. Patřili ke generaci, která v dětství zažila útrapy první světové války a dospívala během velké hospodářské krize. To ji činilo silnější v porovnání s generacemi předešlými i nadcházejícími, a právem je proto označována za „Nejlepší generaci“. V mnoha případech její členové obětovali vše, aby právě nadcházející generace měly život jednodušší a bezpečnější. Nezapomínejme proto na jejich oběť a važme si možností, které dnes i díky jejich přičinění máme.

Střet zájmů: žádný.

Literatura

1. **Worthen D. B.** Pharmacy in World War II. 1. vydání. New York: CRC Press 2004.
2. **Sammarco D.** Pharms in arms: Pharmacy responds to the call to duty. Drug topics 2007; 151, 1–6.
3. **Johns W. H.** A History of the University of Alberta, 1908–1969. 1. vydání. Edmonton: University of Alberta 1981.
4. **van Heel A.** In sad professional agreement; Ethical conduct; Helping old diggers. Aust. J. Pharm. 2012; 93, 5.
5. **Leimkugel F.** Wege jüdischer Apotheker: Emanzipation, Emigration, Restitution: Die Geschichte deutscher und österreichisch-ungarischer Pharmazeuten. 2. vydání. Eschborn: Govi-Verlag 1999.
6. **Szabó A., Vecsernyés M., Bácskay I.** The Life of a Jewish Pharmacist in Hungary. J. Pharm. Pharmacol. 2015; 3, 90–100.
7. **Bock J., Burgdorf W. H., Hoening L. J., Parish L. C.** The fate of Hungarian Jewish dermatologists during the Holocaust: Part 2: Under Nazi rule. Clin. Dermatol. 2016; 34, 768–778.
8. **Hevesi E.** Rumania. The American Jewish Year Book 1944; 46, 261–263.
9. **Arndt T., Dohnal F.** Osudy židovských farmaceutů z českých zemí během holokaustu. Čes. slov. Farm. 2017; 66, 35–45.
10. **Arndt T., Dohnal F., Babica J.** Lékárna, lékárníci a léky v ghettu Terezín. Čes. slov. Farm. 2018; 67, 116–129.
11. **Pióro A.** Magister Tadeusz Pankiewicz: A Biography. 1. vydání. Krakov: Muzeum Historyczne Miasta Krakowa 2013.
12. **Pankiewicz T.** The Cracow Ghetto Pharmacy. 1. vydání. Krakov: Literackie 2019.
13. **Alston A.** Plunder of the Jewish Cultural Assets within the Context of Nazi Plunder of Works of Art in Krakow during the World War II. In: Gajda K. A., Pazik, A. (eds.) Outgoing Seminar In Dachau Memorial Site. 1. vydání. Krakov: Institute of European Studies at Jagiellonian University 2014.
14. **Zajączkowska-Drożdż A.** Deportacje do obozów zagłady w Bełżcu i Auschwitz-Birkenau ludności żydowskiej z getta krakowskiego w relacjach ofiar. Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi 2010; 32, 397–407.
15. **Zajda M.** Reflections on the mechanism of the authoritarian system of The Polish People's Republic based on actions of the Security Service towards Tadeusz Pankiewicz – the Righteous Among the Nations of The World. Security Dimensions: International and National Studies 2013; 10, 159–163.
16. **Ekiert L. J., Stabrawa A., Urbanik M., Rzepiela A.** Muzeum Farmacji Uniwersytetu Jagiellońskiego – historia, ekspozycja i działalność. Nowotwory 2000; 50, 308–312.
17. **Devaux G.** Laure Gatet (1913–1943), héroïne de la Résistance et victime de la déportation. Rev. Hist. Pharm. 2007; 94, 141.
18. **Gatet L.** Recherches biochimiques sur la maturation des fruits. Ann. Physiol. Physicochim. Biol. 1939; 15, 984–1064.
19. **Lormier D.** Nouvelles histoires extraordinaires de la Résistance : 16 récits inédits de héros qui ont sauvé la France. 1. vydání. Paříž: ALISIO 2018.
20. **Ford K.** The Bruneval Raid: Operation Biting 1942. 2. vydání. Londýn: Bloomsbury Publishing 2012.
21. **Cayrol J.** L'homme et l'arbre pour Laure Gatet, martyre de la résistance. Europe 1946; 24, 21.
22. **Blumenson M.** Kasserine Pass. 1. vydání. Boston: Houghton Mifflin Co. 1967.
23. **Sherwood C. E. J.** Bloodied But Bruised: How the World War II American Army at Kasserine Pass Grew Up in North Africa. 1. vydání. Tallahassee: Florida State University 2013.
24. **Fischer H. D.** Picture Coverage of the World: Pulitzer Prize Winning Photos. 1. vydání. Münster: LIT Verlag 2011.

-
25. **Carius O.** Tigers in the Mud: The Combat Career of German Panzer Commander Otto Carius. 1. vydání. angl. Mechanicsburg: Stackpole Books 2003.
 26. **Buttar P.** Between Giants: The Battle for the Baltics in World War II. 1. vydání. Londýn: Bloomsbury Publishing 2013.
 27. **Hart S.** Sherman Firefly vs Tiger. 1. vydání. Praha: Grada Publishing 2008.
 28. **Lapierre N.** L'effet Pressac. Communications 2009; 1, 163–172.
 29. **Igounet V.** Histoire du négationnisme en France. 1. vydání. Paříž: Editions du Seuil 2000.
 30. **Pressac J-C.** Auschwitz: Technique and operation of the gas chambers. 1. vydání. New York: Beate Klarsfeld Foundation 1989.
 31. **Pressac J-C, Piper E.** Die Krematorien von Auschwitz: die Technik des Massenmordes. 1. vydání. Mníchov: Piper Verlag 1994.